

گرایش‌های «تخصصی» و «بین‌رشته‌ای» در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

■ دکتر یزدان منصوریان^۱

استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تربیت معلم تهران

چکیده

مقاله حاضر به معرفی گزیده‌ای از گرایش‌های تحصیلی در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌پردازد. در این مقاله نمونه‌های متشکل از ۳۷ گروه کتابداری و ۶۰ گرایش تحصیلی، در چهار کشور آمریکا، انگلستان، کانادا و استرالیا بررسی شده‌اند. قدمت، تنوع و گستردگی آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در این کشورها، و همچنین سهولت دسترسی به اطلاعات مورد نیاز مبنای انتخاب آنها بوده است. یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد که ایجاد گرایش‌های نوین، یا حاصل تخصص‌گرایی در یک حوزه موضوعی مشخص بوده، یا در نتیجه توجه به رویکرد میان‌رشته‌ای به‌وجود آمده‌اند. به عنوان مثال، کارشناسی ارشد «نظام‌های بازیابی اطلاعات» نمونه‌ای از نقش تخصص‌گرایی در ایجاد گرایش‌های جدید است. در حالی که کارشناسی ارشد «تعامل انسان و رایانه» ثمره توجه به رویکرد میان‌رشته‌ای محسوب می‌شود. همچنین، بررسی این گرایش‌ها حاکی از آن است که طی چند دهه اخیر دو رخداد عمده منجر به پویایی و تحول آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی شده است. نخستین گام در این زمینه بازننگری در محتوا و سرفصل دروس برداشته شده، که در برخی گروه‌های آموزشی، این بازننگری با تغییر عنوان گروه همراه بوده است. البته، در کنار این دسته، هنوز تعداد قابل توجهی از گروه‌ها همچنان با عنوان معمول و مرسوم «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» به فعالیت خود ادامه می‌دهند، و فقط به بازننگری در برنامه‌دستی بسنده کرده‌اند. دومین رخداد مربوط به ادغام گروه‌های کتابداری با گروه‌های آموزشی هم‌جوار است، که منجر به ایجاد گرایش‌های تازه در این رشته شده و تنوع رویکردهای آموزشی و پژوهشی را در پی داشته است.

کلیدواژه‌ها: آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، برنامه‌دستی دانشگاهی، گسترش آموزش عالی، گرایش‌های تحصیلی، مطالعات میان‌رشته‌ای

مقدمه

آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی طی چند دهه اخیر تحولات عمیقی را پشت سر گذاشته است. اغلب این تحولات بازتاب تغییراتی بوده که در فرآیند تولید، سازماندهی و اشاعه اطلاعات رخ داده است. این تغییرات، نیازها و تقاضاهای تازه‌ای در بازار کار کتابداری ایجاد کرده است. نیازهایی که پاسخ به آنها مستلزم برخورداری دانش‌آموختگان این رشته از دانش و مهارت‌های ویژه است. گروه‌های کتابداری در گوشه و کنار دنیا و در واکنش به شرایط پیش آمده، به بازننگری سرفصل دروس این رشته پرداختند. در نهایت، این بازننگری‌ها تا جایی پیش رفته که منجر به ایجاد گرایش‌های تازه در این رشته شده است.

از سویی دیگر، پژوهش‌ها و مطالعات متعددی در این رشته، به بررسی این تحولات و میزان کارایی آن در پاسخ به نیازهای جدید بازار کار پرداخته‌اند. به دلیل گستردگی این حوزه، حتی مروری گذرا بر تحقیقات انجام شده، در این مختصر نمی‌گنجد. کافی است بدانیم انجمن‌های علمی مستقلی در این زمینه فعالیت می‌کنند و نشریه‌هایی تخصصی به انتشار تحقیقات این حوزه

می‌پردازند. از میان انجمن‌ها می‌توان به «انجمن آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی»^۲ و نشریه‌ای با همین عنوان^۳ اشاره کرد. مرور نشریه‌های تخصصی نشان می‌دهد آموزش کتابداری در بسیاری از مقالات، از گذشته تا امروز مورد توجه محققان بوده است (مثل: براون، ۲۰۰۹؛ جرولیموس و کانستا، ۲۰۰۸؛ جانسون، ۲۰۰۷؛ های کوک، ۲۰۰۷).^۴ تحقیقات متعددی نیز در قالب پایان‌نامه یا مقاله در زمینه تحولات آموزش کتابداری در ایران انجام شده، که علاقه‌مندان می‌توانند برای کسب جزئیات بیشتر به آنها مراجعه کنند (مثل: حیاتی، ۱۹۹۶). برخی از این مطالعات نیز رویکرد تطبیقی داشته و به مقایسه وضعیت آموزش کتابداری در کشورهای مختلف پرداخته‌اند (مثل: مرتضایی، ۱۳۸۱؛ لیو، ۱۹۹۲).^۵

مقاله حاضر با هدف بازنمایی تحولات آموزش این رشته، به معرفی تعدادی از گرایش‌ها در کشورهای مختلف می‌پردازد. دو پرسش اصلی در اینجا مطرح است: یکی اینکه، در حال حاضر چه گرایش‌هایی در آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دنیا وجود دارد؟ دوم اینکه، فرآیند ایجاد و گسترش این گرایش‌ها چگونه بوده است؟

گرایش‌های نوین کتابداری و اطلاع‌رسانی در چهار کشور

در این مقاله گرایش‌های کتابداری در چهار کشور آمریکا، انگلستان، کانادا و استرالیا مورد بررسی قرار گرفته است. چهار دلیل برای انتخاب این کشورها وجود داشته است. نخست آنکه، از زمان تأسیس علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان یکی از رشته‌های رسمی دانشگاهی، سابقه تدریس و سرعت تحولات این رشته در این چهار کشور بیش از دیگر نقاط دنیا بوده است. دوم اینکه، در این کشورها زبان رسمی انگلیسی است، و این ویژگی در سهولت ارزیابی اطلاعات مورد نیاز مؤثر بوده است؛ چرا که وبگاه بسیاری از گروه‌های آموزشی در کشورهای دیگر یا اصلاً نسخه انگلیسی ندارند، یا در نسخه انگلیسی آنها اطلاعات کافی ارائه نشده است. سوم اینکه، تنوع و گستردگی دانشگاه‌ها در این کشورها امکان دسترسی به حجم قابل توجهی از اطلاعات را در این زمینه فراهم می‌آورد. سرانجام، محتوا و ساختار وبگاه‌های گروه‌های کتابداری در این کشورها به نحوی است که جزئیات کافی از گرایش‌ها را در اختیار قرار می‌دهند، و این امر کمک مؤثری در انجام این مطالعه بوده است. در نهایت، با روش نمونه‌گیری هدفمند، ۳۷ گروه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی به ترتیبی که در جدول ۱ آمده است انتخاب شد.

گرایش‌های نوین: ثمره تخصص‌گرایی یا رویکرد میان‌رشته‌ای

قبل از بررسی گرایش‌های کتابداری در نمونه مورد مطالعه، توجه به عنوان گروه‌ها و دانشکده‌هایی که این رشته و گرایش‌های آن را ارائه می‌دهند، حاوی نکات مفیدی است. همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد، عنوان این گروه‌ها و دانشکده‌ها از تنوع زیادی برخوردار است. عناوینی که بیشتر به چشم می‌خوردند، عبارتند از: دانشکده ارتباطات، اطلاعات و کتابداری؛ گروه اطلاع‌رسانی؛ گروه اطلاع‌رسانی و ارتباطات دوربرد؛ دانشکده اطلاعات؛ دانشکده اطلاعات بازرگانی؛ دانشکده انفورماتیک؛ دانشکده انفورماتیک و ارتباطات؛ دانشکده فناوری اطلاعات؛ دانشکده کامپیوتر و اطلاع‌رسانی؛ دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ دانشکده کتابداری و منابع اطلاعاتی؛ دانشکده نظام‌های اطلاعاتی؛ گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ گروه فناوری اطلاعات بازرگانی؛ گروه کتابداری، آرشیو و اطلاع‌رسانی؛ گروه کتابداری، آرشیو و اطلاع‌رسانی؛ گروه کتابداری پزشکی؛ گروه نظام‌های اطلاعاتی؛ مدیریت اطلاعات و گردشگری؛ و

- در عین حالی که برخی
- گروه‌ها تمرکز بیشتری
- بر یکی از حوزه‌های
- اصلی فعالیت کتابداری
- و اطلاع‌رسانی
- داشته‌اند، گروه‌های
- دیگر به تعامل و
- همکاری با رشته‌های
- دیگر پرداخته و
- گروه‌های ترکیبی تازه
- تشکیل داده‌اند

جدول ۱. تعداد گروه‌ها و رشته‌های مورد مطالعه در این مقاله به تفکیک کشور

ردیف	کشور	تعداد دانشگاه در نمونه	تعداد گرایش در نمونه
۱	آمریکا	۱۸	۲۰
۲	انگلستان	۹	۲۰
۳	کانادا	۳	۸
۴	استرالیا	۷	۱۲
جمع	۴	۳۷	۶۰

هدفمند بودن این نمونه‌گیری به این معناست که در انتخاب گروه‌ها و گرایش‌ها، سعی شده از تکرار عنوان‌های یکسان و مشابه پرهیز شود تا حداکثر تنوع مورد نظر در نمونه نهایی انعکاس یابد. برای اجرای این نمونه‌گیری با استفاده از راهنماهای الکترونیکی موجود، ابتدا فهرستی از گروه‌ها و گرایش‌های کتابداری در این چهار کشور مورد بررسی قرار گرفت. سپس، عنوان هر گروه یا گرایش فقط یک بار در جدول‌های ۳ تا ۵ آمده و از تکرار موارد یکسان و مشابه پرهیز شده است. ضمن آنکه، به منظور ایجاد نوعی تناسب نسبی بین تعداد موارد مندرج در هر جدول، فقط ۲۰ مورد نخست یافت شده به عنوان نمونه ذکر شده است. به این ترتیب، بسیاری از گروه‌های منتخب در این نمونه چندین گرایش ارائه می‌دهند، که به دلیل هم‌پوشانی موارد مشابه از تکرار عنوان آنها در جدول‌ها اجتناب شده است.

دانشکده مدیریت و نظام‌های اطلاعات.

با کمی دقت در عنوان‌های این گروه‌ها و دانشکده‌ها، می‌توان به راحتی ردپای دو رویکرد «تخصص‌گرایی»^۶ و «میان‌رشته‌ای» یا «چند رشته‌ای»^۷ را مشاهده کرد. در واقع، این دو رویکرد که ظاهراً در جهت مخالف هم قرار دارند، به‌طور هم‌زمان بر فعالیت گروه‌های کتابداری تأثیر گذاشته‌اند. به سخنی دیگر، در عین حالی که برخی گروه‌ها تمرکز بیشتری بر یکی از حوزه‌های اصلی فعالیت کتابداری و اطلاع‌رسانی داشته‌اند، گروه‌های دیگر به تعامل و همکاری با رشته‌های دیگر پرداخته و گروه‌های ترکیبی تازه تشکیل داده‌اند. رشته‌هایی که در این میان بیشترین اهمیت را دارند، عبارتند از: مدیریت، بازرگانی، مهندسی رایانه، ارتباطات و علوم بهداشتی.

جدول ۲. گزیده‌ای از عنوان‌های گروه‌ها و دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های آمریکا، انگلستان، کانادا و استرالیا

ردیف	عنوان گروه آموزشی / دانشکده	عنوان اصلی به انگلیسی	دانشگاه	کشور
۱	مدیریت اطلاعات و گردشگری	School of Information Management and Tourism	کانبرا	استرالیا
۲	دانشکده انفورماتیک و ارتباطات	Faculty of Informatics and Communication	کویزلند	استرالیا
۳	مدیریت و نظام‌های اطلاعات	School of Information Management and Systems	موناش	استرالیا
۴	دانشکده فناوری اطلاعات	School of Information Technology	مرداک	استرالیا
۵	فناوری اطلاعات بازرگانی	School of Business Information Technology	ملبورن	استرالیا
۶	دانشکده کتابداری و منابع اطلاعاتی	School of Information Resources and Library Science	آریزونا	امریکا
۷	علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی	School of Library and Information Science	ایندیانا	امریکا
۸	اطلاع‌رسانی و ارتباطات دوربرد	Information Science and Telecommunications	پیتسبورگ	امریکا
۹	ارتباطات، اطلاعات و کتابداری	Communication, Information and Library Studies	راتگرز	امریکا
۱۰	گروه نظام‌های اطلاعاتی	Information Systems Department	مریلند	امریکا
۱۱	دانشکده اطلاعات	School of Information	میشیگان	امریکا
۱۲	گروه کتابداری پزشکی	Department of Medical Informatics	یوتا	امریکا
۱۳	دانشکده نظام‌های اطلاعاتی	School of Information Systems	آنجلیا	انگلستان
۱۴	دانشکده کامپیوتر و اطلاع‌رسانی	School of Computing and Information Sciences	برایتون	انگلستان
۱۵	دانشکده انفورماتیک	School of Informatics	سیتی	انگلستان
۱۶	اطلاع‌رسانی (علم اطلاعات)	Department of Information Studies	شفیلد	انگلستان
۱۷	دانشکده اطلاعات بازرگانی	School of Business Information	لیورپول	انگلستان
۱۸	کتابداری، آرشیو و اطلاع‌رسانی	School of Library, Archive and Information Studies	یو سی ال	انگلستان
۱۹	دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی	School of Library and Information Studies	آلبرتا	کانادا
۲۰	کتابداری، آرشیو و اطلاع‌رسانی	School of Library, Archival, and Information Studies	بریتیش کلمبیا	کانادا

ایجاد گرایش‌های تازه در آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی راهکاری مؤثر در پویایی این رشته و ارتقاء فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در آن است

دانشکده در دانشگاه راتگرز دانشکده «ارتباطات، اطلاعات و کتابداری» است. البته، لازم به ذکر است که برخی تعاملات در سطح «گروه‌های آموزشی»^۸ اتفاق افتاده، و برخی در سطح «دانشکده»^۹ بوده است. مثلاً، عنوان کتابداری و اطلاع‌رسانی و سایر کلید واژه‌های مرتبط در برخی دانشگاه‌ها مثل برایتون در انگلستان و موناش در استرالیا در سطح دانشکده است. در حالی که، در برخی دانشگاه‌ها مثل شفیلد در انگلستان و مریلند در آمریکا در حد گروه باقی مانده است. ضمناً، در تقریباً تمام این گروه‌ها و دانشکده‌ها، بیش از یک گرایش تدریس می‌شود. مثلاً، در دانشگاه شفیلد هر چند گروه اطلاع‌رسانی هنوز از نظر سازمانی یک گروه آموزشی است، بیش از هفت گرایش در مقطع کارشناسی ارشد دارد. علاوه بر این، در دانشکده‌هایی مثل راتگرز، در کنار کتابداری و گرایش‌های آن، رشته ارتباطات با گرایش‌های خود همچنان فعال است. همانطور که گفته شد، بررسی گرایش‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در جامعه مورد مطالعه نشان می‌دهد، که همچون عنوان‌های گروه‌ها، گرایش‌های ایجاد شده یا حاصل تخصص‌گرایی در یکی از حوزه‌های اصلی کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند، یا ثمره پیوندهای میان رشته‌ای به‌شمار می‌آیند. عناوین این گرایش‌ها در جدول‌های ۳، ۴ و ۵ آمده است.

همچنین، بررسی گرایش‌های تحصیلی نشان می‌دهد، که طی چند دهه اخیر دو رخداد عمده منجر به پویایی و تحول علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی شده است. نخستین گام در این زمینه با بازنگری در محتوا و سرفصل دروس برداشته شده، که در برخی گروه‌های آموزشی این بازنگری با تغییر عنوان گروه همراه بوده است. همان‌طور که در جدول ۲ نشان داده شده، بسیاری از گروه‌های کتابداری اکنون عنوان‌های تازه برای خود برگزیده‌اند، تا با رویکرد و محتوای دروسی که ارائه می‌دهند، همخوانی بیشتری داشته باشد. البته، این تغییر عنوان همگانی نیست و در کنار این دسته هنوز تعداد قابل توجهی از گروه‌ها همچنان با عنوان معمول و مرسوم «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» به فعالیت خود ادامه می‌دهند، و به بازنگری در برنامه درسی بسنده کرده‌اند. دومین رخداد مربوط به ادغام گروه‌های کتابداری با گروه‌های آموزشی هم‌جوار است، که منجر به ایجاد گرایش‌های تازه در این رشته شده، و تنوع رویکردهای آموزشی و پژوهشی را در پی داشته است. برخی از این گروه‌ها با ادغام در گروه‌هایی مثل علوم رایانه، ارتباطات، مدیریت، و بازرگانی، بخشی از نام خود را حفظ کرده‌اند. مثلاً، عنوان این گروه/

جدول ۳. گزیده‌ای از گرایش‌های تحصیلی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های امریکا

ردیف	عنوان گرایش	عنوان به انگلیسی	مقطع	دانشگاه
۱	کتابداری و منابع اطلاعاتی	Information Resources and Library Science	کارشناسی ارشد	آریزونا
۲	طراحی وب و نشر	Web Design and Publishing	کارشناسی ارشد	اورگان
۳	اطلاع‌رسانی (علم اطلاعات)	Master of Information Science	کارشناسی ارشد	ایندیانا
۴	کتابداری و ادبیات کودک	Library Science and Children's Literature	کارشناسی ارشد	بوستون
۵	انفورماتیک پزشکی / دندان پزشکی	Medical/Dental Informatics	کارشناسی ارشد	پیتسبورگ
۶	حفاظت و نگهداری از مواد	Preservation and Conservation	کارشناسی ارشد	تکزاس
۷	ارتباطات و اطلاع‌رسانی	Master of Communication and Information Studies	کارشناسی ارشد	راتگرز
۸	کتابخانه‌های دیجیتال پیشرفته	Advanced Study in Digital Libraries	کارشناسی ارشد	سیراکوس
۹	مدیریت امنیت اطلاعات	Information Security Management	کارشناسی ارشد	سیراکوس
۱۰	اطلاعات و تصمیم‌گیری	Information and Decision Sciences	کارشناسی ارشد	شیکاگو
۱۱	متخصص کتابخانه‌های آموزشی	School Library Media Specialist	کارشناسی	فلوریدا
۱۲	کتابداری آموزشی	Library Media Teacher Programme	کارشناسی ارشد	کالیفرنیا
۱۳	مدیریت اسناد و آرشیو	Archives, records, and information management specialty	کارشناسی ارشد	مریلند
۱۴	تحلیل و بازیابی اطلاعات	Information Analysis and Retrieval	کارشناسی ارشد	میشیگان
۱۵	تعامل انسان و رایانه	Human Computer Interaction	کارشناسی ارشد	میشیگان
۱۶	مدیریت اطلاعات بهداشتی	Health Information Management	کارشناسی ارشد	مینه سوتا
۱۷	کتابداری گرایش علم حقوق	Law Librarianship	کارشناسی ارشد	واشینگتن
۱۸	کتابداری آموزشی	Instructional Library Media	کارشناسی ارشد	ویسکانسین
۱۹	متخصص اطلاعات بالینی	Clinical Informatics Specialist	کارشناسی ارشد	یوتا
۲۰	انفورماتیک پزشکی	Medical Informatics	کارشناسی ارشد	ییل

طی سال‌های اخیر،
ایجاد هر گرایش تازه
در علوم کتابداری
و اطلاع‌رسانی، یا
فرآورده تخصص‌گرایی
در یکی از حوزه‌های
این رشته بوده یا
نتیجه پیوندهای میان
رشته‌ای

مثلاً، کارشناسی ارشد «نظام‌های بازیابی اطلاعات»^{۱۰} در دانشگاه گلاسکو در انگلستان (اسکاتلند) نمونه‌ای از نقش تخصص‌گرایی در تولید گرایش‌های جدید است، که در آن حوزه «بازیابی اطلاعات» که به عنوان یکی از دروس اصلی در دوره کارشناسی ارشد تدریس می‌شود، خود به عنوان یک گرایش مستقل ایجاد شده است. در حالی که، کارشناسی ارشد «تعامل انسان و رایانه»^{۱۱} در دانشگاه میشیگان آمریکا، ثمره رویکردهای میان‌رشته‌ای محسوب می‌شود. چرا که در این گرایش دانشجویان باید ضمن آشنایی کامل با مبانی برنامه‌نویسی رایانه‌ای نسبت به اصول «رابط کاربری»^{۱۲} و جنبه‌های «کاربر مدار»^{۱۳}، که بیشتر در کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح است، آگاه باشند. نمونه‌های دیگر گرایش‌های میان رشته‌ای عبارتند از: «انفورماتیک زیست‌پزشکی»^{۱۴} در دانشگاه آریزونا آمریکا که حاصل پیوند زیست‌شناسی و مبانی ذخیره و بازیابی اطلاعات است، یا «کتابداری و ادبیات کودک»^{۱۵} در دانشگاه بوستون که همانطور که از نامش پیداست حاصل ترکیب کتابداری با ادبیات کودک است. از نمونه‌های دیگر می‌توان به «کتابداری با گرایش علم حقوق»^{۱۶} در دانشگاه واشنگتن و «مدیریت اطلاعات جغرافیایی»^{۱۷} در دانشگاه سیتی در لندن اشاره کرد.

جدول ۴. گزیده‌ای از گرایش‌های تحصیلی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های انگلستان

ردیف	عنوان گرایش	عنوان به انگلیسی	مقطع	دانشگاه
۱	اطلاعات زیست‌پزشکی	Bioinformatics	کارشناسی ارشد	آنجلیا
۲	مدیریت نظام‌های اطلاعات بازرگانی	Business Information Systems	کارشناسی	برایتون
۳	ارتباطات و رسانه‌های دیجیتال	Communication and Digital Media	کارشناسی	برایتون
۴	علم اطلاعات (اطلاع‌رسانی)	Information Science	کارشناسی ارشد	سیتی
۵	مدیریت اطلاعات جغرافیایی	Geographic Information Management	کارشناسی ارشد	سیتی
۶	نشر الکترونیکی	Electronic Publishing	کارشناسی ارشد	سیتی
۷	کتابداری	Librarianship	کارشناسی ارشد	شفیلد

شفیلد	کارشناسی ارشد	Information Management	مدیریت اطلاعات	۸
شفیلد	کارشناسی ارشد	Information Systems Management	مدیریت نظام‌های اطلاعاتی	۹
شفیلد	کارشناسی ارشد	Information Literacy	سواد اطلاعاتی	۱۰
شفیلد	کارشناسی ارشد	Digital Library Management	مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال	۱۱
شفیلد	کارشناسی ارشد	Health Informatics	کتابداری پزشکی - بهداشتی	۱۲
شفیلد	کارشناسی ارشد	Multilingual Information Management	مدیریت اطلاعات چندزبانه	۱۳
گلاسکو	کارشناسی ارشد	Information Retrieval System	نظام‌های بازیابی اطلاعات	۱۴
لیدز	کارشناسی ارشد	Multidisciplinary Informatics	انفورماتیک چندرشته‌ای	۱۵
لیدز	کارشناسی ارشد	Social Informatics	انفورماتیک اجتماعی	۱۶
لیورپول	کارشناسی ارشد	Interactive Multimedia Systems	نظام‌های تعاملی چندرسانه‌ای	۱۷
وستمینستر	کارشناسی ارشد	Information Systems Design	طراحی نظام‌های اطلاعاتی	۱۸
یوسی ال	کارشناسی ارشد	Archives & Records Management	مدیریت آرشیو و اسناد	۱۹
یوسی ال	کارشناسی ارشد	Electronic Communication and Publishing	ارتباطات و انتشارات الکترونیکی	۲۰

هنوز بسیاری از گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی بدون تغییر عنوان، با نام «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» به فعالیت خود ادامه

می‌دهند. اما در بسیاری از آنها حفظ این عنوان به معنای عدم توجه به بازنگری در محتوای دروس نبوده است. مروری بر سرفصل دروس‌های ارائه شده، نشان می‌دهد که بر اساس نیازهای روز، تغییرات لازم در سرفصل دروس اعمال شده است

جدول ۵. گزیده‌ای از گرایش‌های تحصیلی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های کانادا و استرلیا

دانشگاه	مقطع	عنوان به انگلیسی	عنوان گرایش	ردیف
آلبرتا	دکتر	Interdisciplinary PhD	دکترای میان رشته‌ای	۱
//	کارشناسی ارشد	Humanities Computing	رایانه در علوم انسانی	۲
//	کارشناسی ارشد	Teacher Librarianship	معلم کتابدار - آموزش از راه دور	۳
//	کارشناسی ارشد	Library & Information Studies	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۴
بریتیش کلمبیا	کارشناسی ارشد	Information Technology & Management Specialization	فناوری و مدیریت اطلاعات	۵
//	کارشناسی ارشد	Archival Studies	مطالعات آرشیوی	۶
//	کارشناسی ارشد	Children's Literature	ادبیات کودک	۷
تورنتو	کارشناسی ارشد	Master of Museum Studies	مطالعات موزه	۸
دیکین	کارشناسی ارشد	Master of E-Commerce	تجارت الکترونیک	۹
کانبرا	کارشناسی	Business Informatics	انفورماتیک بازرگانی	۱۰
//	کارشناسی ارشد	Internet Communication	ارتباطات اینترنتی	۱۱
//	کارشناسی ارشد	Knowledge Management	مدیریت دانش	۱۲
کوئینزلند	کارشناسی ارشد	Information Services	خدمات اطلاع‌رسانی	۱۳
//	کارشناسی ارشد	Nursing Informatics	انفورماتیک پرستاری	۱۴
گرفیت	کارشناسی ارشد	Strategic Information Systems Management	مدیریت نظام‌های اطلاعاتی راهبردی	۱۵
مرداک	کارشناسی	Information Systems Development	توسعه نظام‌های اطلاعاتی	۱۶
//	کارشناسی	Multimedia Information Systems	نظام‌های اطلاعاتی چندرسانه‌ای	۱۷
//	کارشناسی ارشد	Cyber Forensics, Information Security and Management	حقوق سایبر و امنیت اطلاعات	۱۸
ملبورن	کارشناسی ارشد	Science Informatics	انفورماتیک علوم	۱۹
موناش	کارشناسی	Information Technology and Systems (BITS)	نظام‌ها و فناوری اطلاعات	۲۰

اطلاع‌رسانی راهکاری مؤثر در پویایی این رشته و ارتقاء فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در آن است. تولد هر گرایش تازه به منزله باز شدن افقی جدید پیش روی دانشجویان و مدرسان این حوزه است. گرایش‌ها و شاخه‌های جدید در کتابداری فرصت‌های تازه‌ای در اختیار متخصصان آن قرار می‌دهد و نگرانی‌های موجود از انزوای

بحث، نتیجه‌گیری و سخن پایانی در پایان، برای ارائه خلاصه‌ای از نتایج به‌دست آمده از این بررسی و رسیدن به جمع‌بندی کلی، می‌توان حاصل این مقاله را در پنج بند ذیل خلاصه کرد:
۱. ایجاد گرایش‌های تازه در آموزش علوم کتابداری و

5. Liou, 1992
6. Academic Specialization Approach
7. Interdisciplinary/Multidisciplinary Approach
8. Department
9. School/ Faculty/ College/Division
10. Information Retrieval Systems
11. Human Computer Interaction (HCI)
12. User Interface
13. User-Oriented
14. Biomedical Informatics
15. Library Science and Children's Literature
16. Law Librarianship
17. Geographic Information Management
18. School of Computing and Information Sciences

در کنار گروه‌های

سنت‌گرا، بسیاری از

گروه‌ها نیز عنوان خود

را تغییر داده و یا با

ادغام در گروه‌های

دیگر تبدیل به گروه‌ها

یا دانشکده‌های

بزرگ‌تر شده‌اند

مآخذ

۱. مرتضایی، لیلا (۱۳۸۱). «تحصیلات تکمیلی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در انگلستان، آمریکا، هند و ایران»، تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران.
2. Brown, B. T. (2009), Towards 100 years of LIS education and research at UCD, Aslib Proceedings: New Information Perspectives, Vol. 61 No. 3, pp. 282-301.
3. Gerolimos, M. and Konsta, R. (2008), Librarian's skills and qualifications in a modern informational environment, Library Management, Vol. 29 No. 8/9, pp. 691-9.
4. Hayati, Z. (1996), An Introduction of Aspects of History of Librarianship and Library Education in Iran, PhD Thesis, University of New South Wales.
5. Haycock, K. (2007), Education for library and information studies in Canada: a cross-cultural comparison. New Library World, Vol. 108 No. 1/2, pp. 32-39.
6. Johnson, C. (2007) Library and information science education in developing countries, The International Information & Library Review, Vol. 39, No.2, PP. 64-71.
7. Liu, Z. (1992) A comparative study of library and information science education: China and the United States, The International Information & Library Review, Vol.24, No. 2, PP. 107-118.

رشته را به فرصت‌های تازه تبدیل می‌کند.

۲. طی سال‌های اخیر، ایجاد هر گرایش تازه در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، یا فرآورده تخصص‌گرایی در یکی از حوزه‌های این رشته بوده یا نتیجه پیوندهای میان رشته‌ای که نمونه‌های آن در مقاله آمده است.

۳. هنوز بسیاری از گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی بدون تغییر عنوان، با نام «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» به فعالیت خود ادامه می‌دهند. اما در بسیاری از آنها حفظ این عنوان به معنای عدم توجه به بازنگری در محتوای دروس نبوده است. مروری بر سرفصل درس‌های ارائه شده، نشان می‌دهد که بر اساس نیازهای روز، تغییرات لازم در سرفصل دروس اعمال شده است.

۴. بسیاری از گروه‌ها همچنان به سنت دیرینه خود پایبند مانده، و در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد گرایش عمومی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی را ارائه می‌کنند. اما ارائه گرایش عمومی برای تأسیس گرایش‌های جدید در این گروه‌ها نبوده است. به بیان دیگر، آنان با حفظ گرایش پایه کتابداری و اطلاع‌رسانی، از ایجاد گرایش‌های تازه استقبال کرده‌اند.

۵. در کنار گروه‌های سنت‌گرا، بسیاری از گروه‌ها نیز عنوان خود را تغییر داده و یا با ادغام در گروه‌های دیگر تبدیل به گروه‌ها یا دانشکده‌های بزرگ‌تر شده‌اند. نکته مهمی که در اینجا باید به آن توجه کرد، استقبال گروه‌های آموزشی کتابداری از ادغام با گروه‌هایی است که به نحوی با این رشته همپوشانی موضوعی دارند؛ مثلاً، در دانشگاه برایتون در انگلستان تولد دانشکده‌ای با عنوان «دانشکده کامپیوتر و اطلاع‌رسانی»^{۱۸} حاصل تعامل گروه کتابداری آن دانشگاه با علوم رایانه است. ایجاد چنین دانشکده یا گروهی به معنای حذف هیچ‌یک از این دو رشته نیست؛ بلکه بر عکس، همکاری متخصصان دو رشته سبب رونق فعالیت‌های پژوهشی و آموزشی برای هر دو گروه شده است.

در پایان، امید است در تحقیقی مستقل و مفصل در آینده، نویسنده مقاله حاضر بتواند به شکلی جامع‌تر به ارزیابی گسترده‌تر و منسجم‌تری از گروه‌ها و گرایش‌ها بپردازد، و نتایج آن را منتشر سازد. فعلاً در این مقاله که صرفاً با هدف معرفی گرایش‌ها نوشته شده است، ارائه ۶۰ گرایش موضوعی با محدوده پیش‌بینی شده مناسب به نظر می‌رسد.

پی‌نوشت‌ها

1. mansourian@tmu.ac.ir
2. Association for Library and Information Science Education (www.alise.org)
3. Journal of Education for Library and Information Science (JELIS)
4. Brown, 2009; Gerolimos, and Konsta, 2008; Johnson, 2007; Haycock, 2007